

11. Մեղրակյան Ս. Ա. Հնտանիքի սոցիալ-հոգեբանական ուսումնասիրության ժամանակակից հիմնախնդիրները // Հոգեբանությունը և կյանքը. - Եր.: Ջանգալ-97, 2008. - №3-4. - էջ 11-19:

12. Андреева Т. В. Семейная психология. - СПб : Речь, 2004. - 244 с.

АРМИНЕ МУРАДЯН

Российско-Армянский (Славянский) университет,
кафедра психологии, преподаватель, кандидат психологических наук

ВЛИЯНИЕ ПАТОГЕННЫХ РОЛЕЙ И КРИЗИСОВ НА ВНУТРИСЕМЕЙНЫЕ ВЗАИМООТНОШЕНИЕ

В данной статье анализируются этапы взаимодействия внутрисемейных патогенных ролей и кризисов и влияний патогенных ролей на внутрисемейные взаимоотношения.

ARMINE MURADYAN

Russian – Armenian University
Department of Psychology, Lecturer, Candidate of Psychological Sciences

REPRESENTATION OF THE FAMILY OF GROWING CHILDREN FROM COMPLETE AND INCOMPLETE FAMILIES

This article deals with the family notion from the standpoint of children from complete and incomplete families. “The Family Kinetic Image” and “Incomplete Sentences” methodologies were chosen as a research method.

ԱՐՄԻՆԵ ՄՐԱԴՅԱՆ

Արցախի պետական համալսարանի դասախոս

ՄԱՀՄԱՆԱՄԵՐԶ ԳՈՏՈՒ ԲՆՈՒԹԱԳՐՈՒՄԸ ՈՐՈՇՍ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԿՈՆՖ- ԼԻԿՏՈԳԵՆ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ

Ժամանակակից գրականության մեջ գոյություն ունեն կոնֆլիկտի բազմաթիվ դասակարգումներ: Ըստ մի շարք հետազոտողների (Ա.Գ.Զորավոմիսլով, Ռ.Դարենդորֆ)՝ գոյություն ունի կոնֆլիկտների հետևյալ դասակարգումը. ներանձնային կոնֆլիկտներ, միջանձնային կոնֆլիկտներ, խմբային կոնֆլիկտներ, հիմնարկային (ինստիտուցիոնալ) կոնֆլիկտներ, կոնֆլիկտներ մշակույթների միջև և միջպետական կոնֆլիկտներ:

Բանալի բառեր՝ կոնֆլիկտ, սահմանամերձ գոտի, զինված բախում, պատերազմ, հոգեկան վիճակ, արատակարգ պայմաններ

Վերջինս միջազգային կոնֆլիկտի տարատեսակներից է, որի սուբյեկտներն են հակամարտող պետությունները կամ պետական կազմավորումները (օրինակ՝ չճանաչված պետությունները): Միջազգային կոնֆլիկտների սուբյեկտներն են հանդիսանում առավելապես պետությունները:

Ըստ այդմ առանձնացնում են.

- միջպետական կոնֆլիկտներ,
- ազգային-ազատագրական կոնֆլիկտներ,
- ներքին միջազգայնացված կոնֆլիկտներ:

Միջազգային կոնֆլիկտը կրում է սոցիալական բնույթ:

Սոցիալական կոնֆլիկտները բնութագրվում են սոցիալական սուբյեկտների (անձերի, խմբերի, կոլեկտիվների, շարժումների, պետությունների) հակամարտությամբ և պայմանավորված են վերոնշյալ սուբյեկտների միջև տեղ գտած հակասություններով:

Կախված հակամարտող կողմերի շահերի առաջնահերթությունից՝ տարբերում են կոնֆլիկտի հետևյալ տեսակները՝ գաղափարախոսական, միջպետական, տնտեսական, տարածքային և կրոնական կոնֆլիկտներ [1]:

Ղարաբաղա-ադրբեջանական հակամարտության օրինակով կարելի է փաստել, որ միջպետական բացահայտ կոնֆլիկտները ուղեկցվում են սահմանային լարվածությամբ, ռմբակոծությամբ և լոկալ (տեղային) ռազմական ընդհարումներով:

Պատմական փորձը ցույց է տալիս, որ զինված բախումները (կոնֆլիկտները) մշտական սպառնալիք են ժամանակակից հասարակության համար: Զինված բախումների (կոնֆլիկտների) տեսական ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս հանգել այն մտքին, որ պատերազմներից առավելապես տուժում ու խեղվում է սահմանամերձ գոտու բնակչությունը:

«Սահմանային գոտի» հասկացությունը, Հայաստանի Հանրապետության պետական սահմանի մասին օրենքի 21 հոդվածի համաձայն, պետական սահմանագծից Հայաստանի Հանրապետության տարածքի խորքը մինչև 5 կմ լայնությամբ ծավալվող տարածքն է: Իսկ սահմանային գոտու մի մասը, որը հարում է պետական սահմանին մինչև 1 կմ լայնությամբ, կոչվում է սահմանային շերտ [2]:

«Սահմանամերձ գոտի» տերմինն օրենքում ամրագրված չէ, սակայն լայն կիրառություն ունի:

Պարզելու համար, թե սահմանամերձ գոտին կարելի է արդյոք դիտարկել որպես սոցիալական կոնֆլիկտոգեն միջավայր, և հոգեբանական ինչ օրինաչափություններ են ընկած ռազմական կոնֆլիկտների առաջացման և զարգացման հիմքում, ծանոթանանք «կոնֆլիկտ» հասկացությանը՝ որպես սոցիալ-հոգեբանական երևույթ:

«Կոնֆլիկտ» հասկացությունը ծագել է լատիներեն «conflictus» բառից, որը բառացիորեն նշանակում է «բախում, լուրջ տարաձայնություն, վեճ»: Առօրյա կյանքում այն օգտագործվում է ինչպես տարբեր ենթատեքստերում, այնպես էլ փոխաբերական առումով: Առավել տարածված սահմանման համաձայն՝ կոնֆլիկտն այն սոցիալական իրավիճակն է, երբ երկու և ավելի կողմեր փորձում են հետամուտ լինել իրենց հակադիր շահերին կամ անհամատեղելի նպատակներին: Պետք է հիշել, որ կոնֆլիկտը հասարակական հարաբերությունների անհերքելի փաստերից է և սոցիալական փոփոխությունների շարժիչ ուժը: Կոնֆլիկտները կարող են կատարել ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական գործառնություններ: Հիմնական կոնֆլիկտաբանական միջամտությունների մասին պատկերացում կազմելու համար բավական է անդրադառնալ ամերիկյան կոնֆլիկտաբան Հ. Ասեֆայի կողմից առաջարկված կոնֆլիկտների պարզագույն դասակարգմանը: Այստեղ կոնֆլիկտը տիպաբանված է երկու հիմնական առանցքների շուրջ՝ նպատակներ և վարքագիծ, իսկ կոնֆլիկ-

տային իրավիճակների տիպերն առանձնացված են այդ երկու տարրերի հա-
րաբերակցության հիման վրա:

Իրավիճակ՝ **«Կոնֆլիկտ չկա»:** Առաջին հայացքից թվում է, թե այս իրավի-
ճակը առավել նախընտրելի է, սակայն հայտնի է, որ ցանկացած խաղաղ հա-
սարակություն, լինելով դինամիկ և փոփոխվող, այս կամ այն չափով պետք է
հակված լինի որոշակի կոնֆլիկտների: Կոնֆլիկտների իսպառ բացակայու-
թյունը նույնպես վտանգավոր է:

Թաքնված (լատենտ) կոնֆլիկտ: Այստեղ առկա է հակասություն, որը դեռևս
արտահայտված չէ, և հնարավոր է՝ պահանջվեն հատուկ միջոցառումներ՝ այն
վերհանելու համար:

Սակերեսային կոնֆլիկտ: Այս դեպքում պետք չէ փնտրել խորը արմատներ,
քանի որ հակասությունը մակերեսային է և կարող է վերանալ հաղորդակցու-
թյունների կարգավորման հետ մեկտեղ:

Բացահայտ կոնֆլիկտ: Այս տիպի կոնֆլիկտներում առկա են ինչպես մա-
կերեսային դրսևորումներ, այնպես էլ խորը արմատներ, սա բարդ իրավիճակ
է [3]:

Ինքնին հակասությունների առկայությունը ոչ միշտ է տանում կոնֆլիկտի:
Կոնֆլիկտի զարգացման համար կողմերը պետք է գիտակցեն, որ իրենց շա-
հերն ու նպատակները անհամատեղելի են, ինչպես նաև ունենան կողմնորոշ-
վածություն դեպի հակասությունների լուծման կոնֆլիկտային ուղիները: Ավե-
լին, օբյեկտիվորեն կողմերի նպատակները և շահերը կարող են չհակասել,
բայց եթե դրանք ընկալվում են որպես փոխբացառող, ապա դա կարող է իր
հետ բերել կոնֆլիկտի ծագման հավանականություն: Այսպիսով, կոնֆլիկտը
կարելի է սահմանել նաև որպես ընկալվող շահերի բախում՝ հաշվի առնելով
այն, որ ցանկացած դեպքում կոնֆլիկտում կողմերը միմյանց շահերը ընդու-
նում են որպես փոխհակասող՝ անկախ այն բանից, թե ինչպիսին են դրանք
իրականում:

Նույնկերպ կոնֆլիկտի մասնակիցները կարող են ունենալ շահերի օբյեկ-
տիվ խոր տարբերություններ, բայց, այնուամենայնիվ, չընդունեն, որ այդպի-
սիք գոյություն ունեն և գործեն՝ առաջնորդվելով իրականության նկատմամբ
սեփական հայացքներով՝ խուսափելով ակնհայտ առճակատումից: Գործնա-
կանում կարող է պատահել նաև այնպես, որ շահերի իրական կոնֆլիկտը
մերժվի, իսկ իրականում գոյություն չունեցող կոնֆլիկտը ընկալվի որպես
իրական կոնֆլիկտ: Իր ծայրահեղ արտահայտության մեջ իրականության և
դրա ընկալման անհամապատասխանությունը կարող է ոչ միայն ծնել կոնֆ-
լիկտներ, այլև ստեղծել բազմաթիվ դժվարություններ դրանց կարգավորման
հարցում:

Կոնֆլիկտի հոգեբանական տիրույթը ներկայացված է 2 մակարդակներով՝

1. զգացմունքային մակարդակ (դրական զգացմունքներն են՝ ուրախու-
թյուն, հրճվանք, և բացասական զգացմունքներն են՝ վախ, սարսափ)

2. ճանաչողական մակարդակ (կոգնիտիվ), որը իր հերթին ներկայաց-
ված է 3 բաղադրիչներով՝

- ընտրովի ընկալում

- ընտրովի վերհիշում կամ մտաբերում
- անհատական կամ խմբային սոցիալական ինքնություն:

Ընտրովի ընկալումը մի գործընթաց է, երբ դեպքերը, իրադարձություններն ու դեմքերը տվյալ սուբյեկտի կողմից ըմբռնվում և մեկնաբանվում են յուրահատուկ ձևով՝ ելնելով տվյալ խմբի դրական կերպարի հաստատման կամ ամրապնդման սկզբունքից: Դրան համապատասխան՝ ընդունվում է միայն այն ինֆորմացիան, որը նպաստում է տվյալ խմբի մասին դրական ձևավորմանը, և ցանկացած ինֆորմացիա, որն ինչ-որ չափով կարող է սպառնալ դրական կերպարին, մերժվում է:

Ընտրովի վերհիշումը կամ մտաբերումը՝ որպես երևույթ, շատ մոտ է ընտրովի ընկալմանը, սակայն վերաբերում է դեպքերին, դեմքերին և իրադարձություններին, որոնք տեղի են ունեցել անցյալում: Իրադարձությունը, որը ծանր հետք է թողել տվյալ խմբի վրա, ստացել է «ընտրված տրավմա» անվանումը: Վերջինս սոցիալ-հոգեբանական երևույթ է, որը կարող է դառնալ տվյալ խմբի ինքնության տարրերից մեկը:

Անհատական, կամ խմբային սոցիալական ինքնությունն անձի կամ խմբի պատկանելիությունն է որևէ այլ խմբի: Հենց նշված ինքնության միջոցով և ազդեցությամբ է մարդը ձևավորում իր վերաբերմունքը և դիրքորոշումն արտաքին միջավայրից ստացվող ինֆորմացիայի վերաբերյալ [4]:

Արցախի սահմանամերձ բնակավայրերում անցկացված ուսումնասիրությունները և դիտարկումները թույլ են տալիս ենթադրել, որ հակամարտող (կոնֆլիկտող) կողմերից առնվազն մեկին հատուկ է կարծրատիպային ընկալումները հակառակ կողմի և իրականության վերաբերյալ: Առավել ծայրահեղ պայմաններում կարծրատիպերն ի հայտ են գալիս մասսայական գիտակցման մակարդակում: Դրանք նշանակալի աստիճանով ստեղծվում և ամրապնդվում են զանգվածային տեղեկատվության միջոցով:

Կարծրատիպային ընկալումը ներառում է.

- հուզական հայեցակետ (հակառակորդ կողմի նկատմամբ թշնամանքի զգացում, վախ, կասկածամտություն)

- ճանաչողական (կոգնիտիվ) հայեցակետ (ինֆորմացիայի պարզեցման ձգտում, ծայրահեղ ընտրողականություն), այսինքն՝ ընդունվում է միայն այն ինֆորմացիան, որը համաձայնության մեջ է գտնվում առկա կարծրատիպերի հետ [4]:

Լոկալ ռազմական ընդհարումների և սահմանային լարվածության հանրանկարում սահմանամերձ գոտու բնակչության մոտ ձևավորվում է այն զգացումը, որ հակառակորդ կողմն ունի գործողությունների ընտրության մեջ մեծ ազատություն: Այդ իսկ պատճառով նրանց մոտ սեփական կողմի գործողությունները ընկալվում են որպես պատասխան՝ ստիպողական բնույթ ունեցող, այն դեպքում, երբ հակառակորդ կողմի գործողությունները ընդունվում են որպես դրդիչ, նենգ և սպառնացող:

Զիզմունդ Ֆրեյդը իր աշխատանքներում բազմիցս անդրադարձել է անձի և հասարակության հարաբերություններին՝ դրանք որակելով որպես կոնֆլիկ-

տային, քանզի հասարակությունը մշտապես ճնշում է մարդու մի շարք բնագոյների դրսևորումը [5]:

Հետևաբար խմբային և միջանձնային կոնֆլիկտները կարող են հիմք հանդիսանալ նաև ներանձնային կոնֆլիկտների ձևավորման համար: Ընդ որում, այս գործընթացը կարող է ունենալ նաև հակադարձ ուղղությամբ զարգանալու միտում: Կոնֆլիկտները մշտապես ուղեկցել են մարդկությանը, քանզի մարդիկ իրենց վարքը համապատասխանեցնում են իրենց հաճույքների սկզբունքներին և օժտված են բնածին ագրեսիվությամբ: Հարկ է նշել, որ հասարակության մեջ տեղ գտնող հակասությունները և կոնֆլիկտները խթան են հանդիսանում այդ նույն հասարակության զարգացման համար: Ուստի, մարդկության ծագմանն ու զարգացմանը ուղեկցել են կոնֆլիկտներն ու վեճերը: Ցեղերի, տոհմերի, պետությունների, հասարակությունների և քաղաքակրթությունների միջև պատերազմները տեղի են ունեցել պատմական բոլոր ժամանակաշրջաններում: Առաջին և Երկրորդ համաշխարհային, ապա «սառը» պատերազմները եկան ապացուցելու բռնի կոնֆլիկտների կանխարգելման և դրանց դեմ միջոցների ձեռնարկման անհրաժեշտությունը: Այսօր մարդկությունը, խորապես մտահոգված լինելով կոնֆլիկտների հետևանքներով, փորձում է մշակել համապարփակ գիտական մոտեցում կոնֆլիկտների վերլուծության, լուծման և կարգավորման ուղղությամբ:

Վեսելին քուլեջի կողմից անցկացված ուսումնասիրությունների համաձայն՝ Ք.ա. 3600 թվականից առ 2011թ. աշխարհում տեղի են ունեցել ավելի քան 14600 պատերազմներ, որոնց արդյունքում զոհվել է ավելի քան 3 միլիարդ մարդ: Համեմատության համար՝ Երկրի բնակչությունը 2011թ. կազմել է 7 միլիարդ: Մարդկության պատմությունը գրանցել և արձանագրել է խաղաղության ընդամենը 292 տարի, բայց այս ամենին զուգընթաց՝ առկա են հիմնավոր կասկածներ, որ որոշ զինված հակամարտություններ չեն գրանցվել:

Ըստ ամերիկյան հետազոտող Բարբարա Էրենտեյսի՝ որպեսզի հնարավոր լինի պատերազմել, մարդկային հասարակությունը պետք է օժտված լինի մեկ կարևորագույն հոգեբանական բաղադրիչով՝ ագրեսիվությամբ, ինչը կարող է պայմանավորված լինել գենետիկորեն [6]:

Սահմանամերձ գոտու բնակչության համար կոնֆլիկտները մեծ մասամբ կապված են սահմանային միջադեպերի, լոկալ ռազմական ընդհարումների, ռմբակոծությունների հետ: Նրանք, ովքեր պատերազմի արհավիրքներից խեղվում, վնասվում և ծանր կորուստ են կրում, ինքնաբերաբար իրենց դասում են տուժածների խմբին: Վերոնշյալ խումբը կարող է օտարվել հասարակությունից, երևելի դարձնել իր հիասթափությունը, դժգոհությունը, անհավատարմությունը: Ընդ որում, նմանատիպ միտում կարող է նկատվել ինչպես խաղաղ բնակչության, այնպես էլ զինվորականների շարքերում: Սակայն, այս ամենին զուգընթաց, երկար ժամանակ ապրելով ու գործելով նմանատիպ պայմաններում, սահմանամերձ գոտու բնակչության մոտ կարող են ձևավորվել ներքին դիմադրողականություն և կայունություն, դժվար, կյանքի համար վտանգ ներկայացնող պայմաններում արդյունավետ գործելու հատկություն:

2016թ. ապրիլ ամսին Ադրբեջանի կողմից սանձազերծված քառօրյա պատերազմն ու սահմանային հետագա լարվածությունը եկել են փաստելու, որ ամենասուր ձևով մարդիկ գիտակցում են իրենց սերն ու պատասխանատվությունը հարազատների ու հայրենիքի հանդեպ հենց կյանքի համար վտանգ ներկայացնող, էսկալացիոն իրավիճակներում: Կարելի է ենթադրել, որ սրված հարաբերությունները հարթելու համար մարդիկ սկսում են աշխատել համատեղ՝ փոխադարձ ընդունելի լուծումներ գտնելու համար:

Երկրագնդի բնակչության մեծ մասը հավանաբար բացասական կարծիք ունի պատերազմների և ռազմական կոնֆլիկտների մասին: Այնուամենայնիվ մենք ականատեսն ենք այն իրողության, որ պատմությունների, գրքերի ու ֆիլմերի լավագույն հերոսները պատերազմներում հաղթած խիզախ ու միաժամանակ վայրենաբար կովող մարտիկներն են:

Սահմանամերձ գոտու բնակչության համար կոնֆլիկտները հոգեկան ցնցումների հիմնական աղբյուրն են: Ըստ այդմ, զինված բախումների հետևանքով ձևավորված սթրես-գործոնների ազդեցությունը սահմանամերձ գոտու բնակչության հոգեկան ու հուզական վիճակների վրա արժանի է հատուկ ուշադրության:

«Արտակարգ պայմաններում անձի հոգեկան վիճակներ», «հոգեկան լարվածություն», «սթրեսային վիճակ» հասկացությունների զարգացման գործում, զգալի ներդրում ունեն Յու. Ա. Գոլովախը, Վ. Ի. Լեբեդևան և Ա. Ա. Նալչաջյանը:

Ներկայումս ակտիվորեն ուսումնասիրվում են ռազմական գործողությունների արդյունքում երևան եկած սթրեսի հոգեբանական հետևանքները (Մ. Ե. Զելենով, Ե. Օ. Լազեբնայա, Ա. Վ. Տիմչենկո): Դժվար իրավիճակներում սահմանամերձ գոտու բնակչության հոգեկան վիճակների ուսումնասիրության գործում առանձնակի տեղ ունեն Ե. Պ. Կրինչիկի, Ա. Ի. Մեչետովի, Ն. Վ. Ռեխտինի և Բ. Ա. Սմիրնովի աշխատանքները: Այնուամենայնիվ, քիչ են հետազոտված մարդու հոգեկան հակազդումները այնպիսի սթրես-գործոններին, որոնց առաջացումը պայմանավորված է՝ անմիջականորեն զինված բախումների գոտում բնակվելու փաստով, անձի հանդեպ բռնության գործադրմամբ և կյանքի համար վտանգ ներկայացնող այլ դեպքերի ազդեցությամբ (մարդկային կորուստներ, հաշմանդամություն, տևական ուրբակոծություններ և այլն):

Կյանքի համար վտանգ ներկայացնող պայմաններում հոգեկան ամենատարածված վիճակներից է հուզական լարվածությունը: Որոշ հեղինակներ, այն նույնացնում են սթրեսի հետ, որը պայմանավորված է վերջինիս անորոշ մեկնաբանությամբ: Զինված բախումների պայմաններում հոգեկան լարվածություն կարող է առաջանալ տեղեկատվության պակասի, անորոշության, կյանքի արժեքների և առաջնահերթությունների փոփոխության, արտակարգ իրավիճակների և այլ դեպքերի հետևանքով: Երկար ժամանակ բնակվելով հակամարտության գոտում ու կրելով բացասական գործոնների ազդեցությունը՝ մի շարք որակներ կարող են ձևափոխվել, և առաջին հերթին փոխակերպվում է անձի արժե-գաղափարական ոլորտը: Մարդու համար առաջնահերթ

են դառնում կյանքի որոշակի փուլում կարևորված արժեքների պահպանումը և նորերի հիմնումը, վերջիններիս կործանման դեպքում [7]:

Այսպիսով, կարելի է անվիճարկելի համարել այն փաստը, որ մարդկանց երկարաժամկետ առկայությունը կյանքի համար վտանգ ներկայացնող պայմաններում, որոնք կապված են զինված բախումների հետ, կարող է խոչընդոտել հասարակության մեջ անձի ներգրավմանը և պահանջել ընտելացմանն ուղղված միջոցառումներ:

Ոմանք հակված են այն տեսակետին, որ մարդիկ ի ծնե օժտված են կռվելու, պատերազմելու բնագոյով: Մակայն ռազմական ընդհարումները և կոնֆլիկտները իրենցից չափազանց բարդ կոլեկտիվ գործունեություն են ներկայացնում, ուստի չեն կարող պայմանավորված լինել միայն պատերազմելու բնածին հակմամբ: Մարտերում զինվորների դրսևորած դաժանությունն ու բռնությունը կարելի է դիտարկել միայն որպես ռազմական կոնֆլիկտի բաղադրիչ, որին նախորդում է ռազմական գործողություններին նախապատրաստվելու փուլը (սպառազինության ու տեխնիկայի ձեռք բերումը, զորավարժությունների անցկացումը, զինվորականների մեջ համապատասխան ունակությունների ձևավորումն ու կատարելագործումը և այլն) [6]:

Հետևաբար, «սպանելու բնագոյի» մասին վարկածը, որի ջատագովներն են մի շարք հեղինակավոր մարդաբաններ (անթրոպոլոգներ) ոչ այնքան սխալ է, որքան անտեղի: Բավականին դժվար է ստիպել մարդկանց պատերազմել: Վերջին հարյուրամյակի ընթացքում արձանագրվել են բազմաթիվ դեպքեր, երբ մարդիկ, պատերազմներից փախչելով, բռնում էին գաղթի ճանապարհը՝ թողնելով իրենց հայրենիքը, անդամահատում էին ցուցամատները, հոգեկան հիվանդություններ և խելագարություններ ձևացնում: Փորձը ցույց է տալիս, որ նույնիսկ համապատասխան զինվորական պատրաստություն անցնելուց հետո, սպանությունը և դրանից բխող դաժանությունը մարդկանց համար չեն կարող դառնալ սովորական:

ԱՄՆ-ի բանակի պաշտոնաթող գնդապետ Դեյվիդ Գրոսսմանն իր «Պատերազմին հասարակությանը նախապատրաստելու հոգեբանական գինը» գրքում հիմնավորապես վերահաստատում է այն թեզը, ըստ որի՝ յուրաքանչյուր բանակի ռազմական ուսուցման գլխավոր խնդիրը եղել և մնում է նախ և առաջ զինվորի բարոյականային հատկանիշների ձևավորումը, հակառակորդին ոչնչացնելու հոգեբանական արգելքների հաղթահարումը [6]:

Նրանք, ովքեր ուսումնասիրում են միջպետական ռազմական կոնֆլիկտները անաչառ և արդարամիտ, նկատել են, որ պատերազմները ունեն վարակիչ հիվանդության նման տարածվելու միտում: Այդ միտումը ստացել է «համաճարակային մոդել» անվանումը: Ակնհայտ է, որ զինված բախումը հիվանդության ախտանիշ կամ մանրէների զարգացման արդյունք չէ, բայց աշխարհագրորեն այն, իրոք տարածվում է՝ համաճարակի սկզբունքի համաձայն: Այն կարող է տարածվել նաև ժամանակի մեջ, քանզի կողմերի կրած կորուստները հրահրում են պատժիչ նոր զինված բախումներ: Որպես օրինակ կարելի է դիտարկել Առաջին համաշխարհային պատերազմը, որը տարածվել

է ակնթարթորեն և ապա «վերարտադրվել» Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի տեսքով :

Ըստ հոլանդացի սոցիոլոգ Հենկ Հոուվելինգի՝ պատերազմի պատճառներից մեկը հենց պատերազմն է [6]:

Պատերազմները խթան են հանդիսանում ռազմատենչ հասարակությունների ձևավորման համար, որոնք իրենց հերթին վտանգավոր և անկայուն են դարձնում աշխարհում այլ հասարակությունների իրավիճակը: Այսպիսի պայմաններում գոյության պահպանման համար վերջիններս նույնպես հանգում են ռազմական դիրքորոշմանը:

Ուստի կարելի է եզրակացնել, որ պատերազմը ծնում է նոր պատերազմ, և այդ գործընթացում ձևավորվում է մարդկային հասարակությունը, որը ստիպված մասնակցում է զինված բախումներին: Մարդկանց վերաբերմունքը պատերազմին բավականին բարդ է, այն չի կարելի բացատրել միայն մարդու կովել ցանկանալու հակամար: Զինված կոնֆլիկտները իրենց դրոշմն են դնում հասարակության վրա՝ պահանջելով պահպանել երկու հիմնական առանձնահատկություններ

1. պետք է ունենալ պատերազմելու համար վարժված տղամարդկանց խումբ
2. ունենալ միջոցներ վերոգրված խմբի սպառազինման համար:

Գրականության վերլուծությունը և սեփական դիտարկումները թույլ են տալիս հանգել այն մտքին, որ սահմանամերձ գոտու բնակչությունը շատ հաճախ ներգրավվում է զինված կոնֆլիկտներին, դա, հավանաբար, պայմանավորված է այն իրողությամբ, որ զինված բախումները խթանում են ռազմատենչ հասարակությունների ձևավորումը, որոնք իրենց հերթին վտանգում են այլոց գոյության հարցը՝ ստիպելով նրանց անմասն չմնալ զինված ընդհարումներից:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **А. Г. Зсравомыслов.** Социология конфликта: Учебное пособие для студентов ВУЗ-ов.- 3-изд. доп и мер. – М.: Аспект-Пресс, 1996.-317с.
2. www.sns.am
3. **Ա.Մելքոնյան,** Կոնֆլիկտ, Կոնֆլիկտների կարգավորում: «Նվազ կարծրատիպեր, առավել վստահություն խաղաղ լուծումների համար» ծրագիր:
4. **Volkan V.,** «Chosen trauma: Unresolved mourning» Chapter 3 N.Y., 1997, 47-48
5. **Ալբերտ Նալչաջյան,** Հոգեբանության հիմունքներ, Երևան 1997, էջ 13
6. **Б. Эренрайх** Гендерные исследования. 2004.-N10.-64,65
7. **Рядинская Е. Н.** Особенности психологических состояний человека, проживающего в зоне вооруженного конфликта, в контексте трансформаций смыслозначимых стратегий в постконфликтный период//Журнал Психология и правос. 196-200

ԱՐԱԿ ՓԻՐՅԱՆ

Արцахский государственный университет, преподаватель

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИГРАНИЧНОЙ ЗОНЫ КАК СОЦИАЛЬНО-КОНФЛИКТОЛОГИЧЕСКОЙ СРЕДЫ

Исследование литературы и собственные наблюдения позволяют предположить, что население приграничных зон часто участвует в вооруженных конфликтах, это связано с тем, что вооруженные столкновения способствуют формированию воюющих обществ,

что, в свою очередь, ставит под угрозу существование других людей, делая неизбежным их участие в вооруженных столкновениях.

ARAYIK FIRYAN

Artsakh State University, Lecturer

BORDER ZONE CHARACTERISTICS AS A SOCIAL CONFLICT AREA

Literature study and own observations suggest that borderline population is often involved in armed conflicts due to the fact that armed clashes contribute to the formation of warring societies, which, in their turn threaten livelihoods of people forcing them not to stay away from armed clashes.

ԳԱՅԱՆԵ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

Խ. Արցախի անվան հայկական պետական մանկավարժական
համալսարանի հայցորդ

ԿԱՐԾՐԱՏԻՊԵՐԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՎԱԳ ՆԱԽԱԴԱՐՈՑԱԿԱՆ ԿՈՑՆԻՑԻԱՅԻ ԴՐՍԵՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

Տվյալ հոդվածում ներկայացվել է արմատացող կարծրատիպերի ձևավորմանը նպաստող մի շարք գործոններ, որոնք ունենում են դեստրուկտիվ ազդեցություն ավագ նախադպրոցական տարիքի երեխաների կոգնիտիվ դրսևորումներին:

Բանալի բառեր՝ Կոգնիցիա, կարծրատիպ, դեստրուկտիվ, օնտոգենեզ, կոգնիտիվ մենտալիտետ, կոգնիտիվ դրսևորումներ:

Կոգնիցիա բառը լատինական ծագում ունի և թարգմանաբար նշանակում է իմացություն, մտածողություն: Այն արտաքին աշխարհից ստացված ինֆորմացիան է, որը մշակվելով մարդկային ուղեղում՝ վերածվում է սցենարների, ֆրեյմերի (հիշողության մեջ պահպանված պատկերացումների փոխկապակցումն է), մտածողության ուրույն կառույցների: Ինչպես նշում է Ու. Նայսերը. «Կոգնիցիան կապված է իմացական բոլոր գործընթացների հետ. սենսորային տվյալները մուտք գործելով ուղեղ՝ անմիջապես տեղակայվում, խառնվում, տարածվում, ձևափոխվում, հստակեցվում, ամրագրվում, զարգանում, պահպանվում և կիրառվում են» [1]:

Կոգնիցիա ասելով՝ հասկանում ենք անձի՝ տվյալ դեպքում ավագ նախադպրոցականի իմացական գործընթացների փոխկապակցված, նպատակաուղղված, շարժուն ամբողջությունը, որը ներկայանում է համոզմունքների, գաղափարների, դատողությունների և ընդհանուր տրամաբանական մտածողության տեսքով: Այն սաղմնավորվում և ձևավորվում է մանուկ տարիքից և սկսում է արմատանալ ավագ նախադպրոցական տարիքում, երբ սկսում է ձևավորվել տրամաբանական մտածողությունը: Իհարկե այս տարիքում դեռևս չի արմատացել տրամաբանական մտածողությունը (12 տ.), երեխաները չունեն մեծ կյանքի փորձ, այնուհանդերձ նրանք արդեն տարբերակում են միջավայրում տեղի ունեցող երևույթների նշանակալիությունը և կարևորու-